

*Sebastian Barszowski**

Obowiązkowe ubezpieczenie posiadacza pojazdu mechanicznego a ochrona ubezpieczeniowa w przypadku szkód wyrządzonych przez pojazdy nietypowe w warunkach innych niż transport

Streszczenie

Niniejsze opracowanie dotyczy odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez kierujących pojazdami mechanicznymi wykorzystywanymi do prac w rolnictwie. Autor podejmuje na użytek licznego grona zainteresowanych: brokerów, agentów ubezpieczeniowych, pracowników zakładów ubezpieczeń, prawników, pracowników firm odszkodowawczych, nabywców ubezpieczeń, a szczególnie – rolników użytkujących specjalistyczne maszyny samobieżne, próbę odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób najlepiej ochronić posiadaczy takich nietypowych pojazdów przed roszczeniami osób trzecich za powstałe szkody. Dokonuje zarazem przeglądu orzecznictwa sądowego w tym zakresie i przytacza praktyczne przykłady szkód i roszczeń.

Słowa kluczowe: ubezpieczenie pojazdów mechanicznych, obowiązkowe ubezpieczenie OC, ubezpieczenie maszyn rolniczych.

* Sebastian Barszowski, dyrektor Likwidacji Szkód w Kancelarii Brokerskiej WTB Sp. z o.o.

Podmiotowy i przedmiotowy zakres obowiązkowego ubezpieczenia OC

W przypadku szkód wyrządzonych przez pojazd mechaniczny będący pojazdem wolnobieżnym, bądź pojazd mechaniczny, który oprócz przemieszczania się z punktu A do punktu B może wykonywać inne prace (np. koparki, samobieżne podnośniki koszarowe, maszyny rolnicze), istnieje dość duża rozbieżność co do tego, w jaki sposób chronić właściciela takiego pojazdu przed roszczeniami osób trzecich, którym wyrządzono szkodę.

Posiadacz pojazdu mechanicznego zmuszony jest ubezpieczyć pojazd w zakresie obowiązkowego ubezpieczenia OC najpóźniej w dniu rejestracji, przed wprowadzeniem pojazdu do ruchu.¹ Pojazdy mechaniczne, które nie podlegają obowiązkowi rejestracji, oraz nie poruszają się po drogach publicznych, lecz np. wyłącznie w obrębie terenu należącego do właściciela, nie muszą być ubezpieczone w zakresie obowiązkowego ubezpieczenia OC. Jako przykład można wskazać wózki widłowe poruszające się wyłącznie po terenie zakładu. W takiej sytuacji, w celu ochrony majątku właściciela pojazdu przed roszczeniami osób trzecich, którym taki pojazd wyrządził szkodę, najczęściej stosuje się ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą i posiadaniem mienia.

W nieco innej sytuacji są właściciele pojazdów, które jedynie czasem poruszają się po drogach publicznych i w związku z tym podlegają obowiązkowemu ubezpieczeniu OC, służą jednak także do innej pracy niż do transportu, np. dźwigi z podwoziem samobieżnym, spychacze, koparki i inne podobne pojazdy specjalistyczne. W przypadku powstania szkód podczas pracy maszyn zainstalowanych w tych pojazdach ubezpieczyciele bardzo często odmawiają wypłaty odszkodowania w ramach polisy obowiązkowego ubezpieczenia posiadacza pojazdu mechanicznego, powołując się na zapis 34 ust. 1 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. z dnia 16 lipca 2003 Nr 124, poz. 1152).

„Z ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych przysługuje odszkodowanie, jeżeli posiadacz lub kierujący pojazdem mechanicznym są obowiązkani do odszkodowania za wyrządzoną w związku

¹ Art. 29 ustawy z dnia 23 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. z dnia 16 lipca 2003 r. Nr 124, poz. 1152).

z ruchem tego pojazdu szkodę, której następstwem jest śmierć, uszkodzenie ciała, rozstrój zdrowia bądź też utrata, zniszczenie lub uszkodzenie mienia.

2. *Za szkodę powstałą w związku z ruchem pojazdu mechanicznego uważa się również szkodę powstałą:*

1) *przy wsiadaniu do pojazdu mechanicznego i wysiadaniu z niego;*

2) *bezpośrednio przy załadunku i rozładunku pojazdu mechanicznego;*

3) *podczas zatrzymywania, postoju lub garażowania.”*

Powyższy zapis ustawy budzi wiele wątpliwości w sytuacjach, w których w pojeździe zamontowany jest dźwig, i szkoda została wyrządzona bezpośrednio przez ruch dźwigu. Nawet gdy silnik pojazdu był w tym czasie włączony, ubezpieczyciele dążą zazwyczaj do odmowy wypłaty odszkodowania. Zatem należy zadać pytanie, czy w takich sytuacjach konieczne jest zawarcie dodatkowej umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej? Takie dodatkowe ubezpieczenie może uzupełnić zakres ochrony ubezpieczeniowej o podobne szkody.

Problematyka ruchu pojazdu w ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej

Nieco inaczej przedstawia się sprawa w przypadku podmiotów wykonujących działalność rolniczą. W tych szczególnych okolicznościach występuje jeszcze ubezpieczenie obowiązkowe OC rolnika, które jest wymagane ustawowo i z którego w analizowanych przypadkach można próbować dochodzić roszczeń. Aby doprowadzić do wypłaty odszkodowania z tego typu polisy ubezpieczenia, należy wykazać, że rolnik lub osoba pozostająca z nim we wspólnym gospodarstwie domowym, lub osoba pracująca w jego gospodarstwie, jest obowiązana do wypłaty odszkodowania za szkodę wyrządzoną w związku z posiadaniem przez rolnika tego gospodarstwa rolnego.² Zatem ochrona wynikająca z tego typu ubezpieczenia powinna uzupełniać się z pokryciem oferowanym przez obowiązkowe ubezpieczenie OC pojazdu.

² E. Wojciechowska-Lipka, *Ubezpieczenie gospodarstwa rolnego, a ubezpieczenie usług agroturystycznych w gospodarstwie rolnym, część II, Dziennik Ubezpieczeniowy* 22, 29 sierpnia 2002 r., Wyd. Ogma Sp. z o.o.

Kierując się zasadą przezorności, można dążyć w kierunku dodatkowych ubezpieczeń i dodatkowego rozszerzenia ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej w związku z prowadzoną działalnością i posiadaniem mienia. Inaczej mówiąc, można by rozszerzyć ubezpieczenie o takie klauzule, jak klauzula szkód wyrządzonych przez pojazdy wolnobieżne lub inne, co do których ustawa nie wymaga posiadania obowiązkowego ubezpieczenia OC. Jednak nie jest to pożądana ścieżka w przypadku dążenia do ekonomicznej optymalizacji portfela ubezpieczeń, gdyż to samo ryzyko zostaje objęte dwoma, a gdy ubezpieczony jest rolnikiem i posiada obowiązkowe ubezpieczenie OC rolnika, to nawet trzema rodzajami polis ubezpieczeniowych. W opisanych powyżej sprawach orzecznictwo sądowe jest na ogół odmienne od decyzji zakładów ubezpieczeń.

W celu ustalenia, jaki produkt najlepiej chronić będzie użytkownika pojazdu przed roszczeniami poszkodowanych za szkody wyrządzone przez ten pojazd, konieczne jest odniesienie się do definicji ruchu pojazdu, o której mowa w art. 34 ustawy z dnia 23 maja 2003 roku o ubezpieczeniach obowiązkowych.³ W każdej sytuacji należy bowiem precyzyjnie rozważyć, czy ruch pojazdu można wskazać za główną przyczynę powstania szkody.

W literaturze i orzecznictwie sądowym jest wiele definicji ruchu pojazdu czasami rozbieżnych. Dominujące są dwie koncepcje. Zgodnie z węższą z nich, ruch pojazdu traktowany jest jako fizyczne przemieszczanie się pojazdu w przestrzeni niezależnie od tego czy silnik jest włączony czy nie (np. z udziałem siły bezwładności lub grawitacji). Zgodnie z szerszą koncepcją, ruch pojazdu następuje od chwili uruchomienia silnika, aż do osiągnięcia punktu przeznaczenia w podróży. W tym wariantcie przyjmuje się, że pojazd jest w ruchu nawet podczas przerw w podróży, gdy silnik nie pracuje, pod warunkiem że nie osiągnięto miejsca przeznaczenia.⁴ D. Maśniak odnosi się do szerszego poglądu twierdząc, że ruch pojazdu mechanicznego, w ujęciu wynikającym z ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, to nie tylko przemieszczanie się w przestrzeni, ale również pozostawanie w spoczynku, jeżeli kierujący pojazdem znajduje się w nim, a silnik (napęd) pracuje na biegu jałowym. Jedynie opuszczenie pojazdu przez kierowcę i pasażerów, oraz wyłączenie silnika znamionują przerwanie ruchu pojazdu mechanicznego, jeśli dzieje się tak z zamiarem dłuższego

³ Ustawa z dnia 23 maja 2003 roku o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. 2003 Nr 124 poz. 1152).

⁴ J. Szczechowicz, *Odpowiedzialność cywilna posiadacza mechanicznego środka komunikacji za szkody wyrządzone w ruchu lądowym*, Pracownia Wydawnicza „ElSet”, Olsztyn 2013, s. 17.

parkowania samochodu.⁵ Podobną opinię zaprezentował Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2005.04.07 II CK 572/04 – „*Samochód jest w ruchu od chwili włączenia silnika aż do zakończenia jazdy, przy czym szkoda może być także wyrządzona w czasie dobrowolnego czy też planowanego postoju. Zakończenie jazdy nie musi wcale nastąpić w miejscu z góry zaplanowanym, jednak z reguły nie nastąpi ono, dopóki samochód pozostaje na drodze publicznej. Jeżeli więc nastąpi defekt samochodu czyniący go niezdatnym do dalszej podróży, to ruch samochodu ustanie dopiero po odholowaniu go do bazy remontowej. Samochód pozostawiony na szosie stwarza bowiem niebezpieczeństwo dla innych użytkowników i dlatego musi być uważany za będący w ruchu tak w świetle art. 436 § 1 k.c., jak i przepisów o obowiązkowych ubezpieczeniach komunikacyjnych.*”⁶

Generalnie należy zgodzić się z cytowanym orzeczeniem Sądu Najwyższego, choć autor w kwestii odholowania uszkodzonego pojazdu do bazy remontowej prezentuje nieco odmienny pogląd, albowiem zgodnie z art. 37 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, za szkody wyrządzone przez zespół złączonych pojazdów należy się odszkodowanie z polisy ubezpieczenia OC pojazdu ciągnącego. Powyższy zapis odnosi się literalnie także do sytuacji, w której szkodę wyrządza pojazd holowany, zatem opisywana sytuacja nie powinna wzbudzać dyskusji. Podobnie w sytuacji, gdy uszkodzony pojazd będzie transportowany w celu naprawy na innym pojeździe (np. lawecie). Należy zwrócić także uwagę na sposób, w jaki Sąd Najwyższy podchodzi do próby zdefiniowania, co jest ruchem pojazdu, a co nim nie jest. W wyroku SN z dnia 2003.04.11 III CKN 1522/00, Sąd Najwyższy uważa, że definicję ruchu pojazdu należy rozumieć rozszerzająco i powinno się dążyć do poszukiwania nowych rozwiązań legislacyjnych oraz prób ich uogólnienia, w celu wyeliminowania zbędnej kazuistyki. Zarzuty sądów wobec zakładów ubezpieczeń, z powodu odmowy wypłaty odszkodowania z polisy OC posiadacza pojazdów mechanicznych, mają zazwyczaj związek z sytuacjami, w których szkoda została wyrządzona przez ruch dźwigu, bądź łyżki koparki zainstalowanej na podwoziu samobieżnym, ale w tym czasie nie było ruchu pojazdu, ani one nie przemieszczały się. Sąd Apelacyjny w Białymstoku w wyroku z dnia 22 listopada 2012 r I ACa 615/12 wskazał na niemożność rozdzielenia losów prawnych części łyżki koparki oraz pojazdu, i orzekł, że skutki ubezpieczenia obowiązkowego OC pojazdu mechanicznego obejmują całą maszynę,

⁵ D. Maśniak w opracowaniu 15-stu autorów pod tyt. *Prawo Ubezpieczeń Gospodarczych. Tom I. Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeń*, op. Lex 2010.

⁶ Wyrok SN z dnia 2005.04.07 II CK 572/04, niepublikowany.

łącznie z łyżką koparki. Niemalże identyczną opinię wyraził Sąd Apelacyjny w Poznaniu w wyroku z dnia 24 września 2014 sygn. akt I Aca 220/14.

Powyżej przytoczone orzecznictwo sugeruje, że definicja ruchu pojazdu może w przyszłości ulec dalszemu rozszerzaniu w interpretacji. W chwili obecnej wydaje się, że szkody powstałe podczas długotrwałego (np. kilkutgodniowego) postoju pojazdu nie są objęte ochroną ubezpieczeniową. Do takich szkód można zaliczyć wyciek płynów eksploatacyjnych podczas postoju pojazdu i ich zapłon, który spowoduje powstanie szkody osób trzecich. Pewną problematykę stanowi także próba zakwalifikowania niektórych maszyn rolniczych jako pojazd mechaniczny zgodnie z art. 2 pkt 36 ustawy z dnia 20 czerwca 1997. Prawo o ruchu drogowym.⁷ Wątpliwości te rozstrzyga Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 19 grudnia 2003,⁸ który stoi na stanowisku, że niezależnie od wyposażenia i zainstalowanych maszyn warunkiem determinującym, czy maszyna kwalifikuje się jako pojazd mechaniczny, jest możliwość przemieszczania się ludzi lub rzeczy i wprawianie go w ruch za pomocą sił przyrody.

Odpowiednia ochrona ubezpieczeniowa, porównanie zakresu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu mechanicznego z innymi produktami ubezpieczeniowymi

Dążąc do możliwie najpełniejszej ochrony ubezpieczeniowej właścicieli pojazdów mechanicznych, jak koparki, spychacze, które oprócz poruszania się po drogach publicznych wykonują inną pracę, należy nabyć obowiązkowe ubezpieczenie OC posiadacza pojazdów mechanicznych, OC z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej i posiadania mienia, oraz OC rolnika, jeśli posiadacz pojazdu prowadzi działalność rolniczą. Takie rozwiązanie nie zawsze jest jednak ekonomicznie uzasadnione. Jeśli podmiot prowadzi wyłącznie działalność rolniczą i nie wyjeżdża swoimi pojazdami poza należące do niego nieruchomości, wówczas wystarczającą ochronę powinno zapewnić obowiązkowe ubezpieczenie OC gospodarstwa rolnego.

⁷ Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908 ze zm.).

⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2003 r. (Sygn. Akt II CSK 157/13).

Zgoła odmienna jest sytuacja, w której posiadacz pojazdu mechanicznego nie jest rolnikiem. Podstawą ubiegania się o zadośćuczynienie od ubezpieczyciela powinno być przede wszystkim ubezpieczenie OC pojazdu. Przytoczone orzecznictwo wskazuje, że w przypadku wyrządzenia szkody przez pojazd mechaniczny podczas jego pracy, ubezpieczyciel powinien wypłacić odszkodowanie z obowiązkowego ubezpieczenia OC komunikacyjnego. Należy, zdaniem autora, dążyć do wypłaty odszkodowania z ubezpieczenia obowiązkowego i wymagać przyjęcia odpowiedzialności akcesoryjnej ubezpieczycieli. Zakłady ubezpieczeń mogą dążyć do braku zaspokojenia roszczeń w tym zakresie, gdyż orzecznictwo nie jest jeszcze wyklarowane, a przepisy nie są jednoznaczne. W przypadku jakichkolwiek wątpliwości, należy przeanalizować każdą sprawę indywidualnie. Zbadać, czy przedmiotowe zdarzenie mieści się w definicji pojazdu i ruchu pojazdu. Zasadnicze znaczenie w tej kwestii ma art. 34 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. Zapis ten nie ogranicza prawa do odszkodowania wyłącznie do sytuacji, w których taki pojazd porusza się, a orzecznictwo sądowe przytoczone w artykule sugeruje, że kwestia ruchu pojazdu traktowana jest przez sądy coraz szerzej. Duża część maszyn i urządzeń może zostać uznana za środek komunikacji (np. ciągniki rolnicze). Zatem szkody spowodowane działaniem sprzętu rolniczego podłączanego do ciągników rolniczych i wprowadzanego w ruch przez silniki tych maszyn powinny zostać pokryte z ubezpieczenia tych pojazdów. Należy pamiętać też, że istnieją sytuacje, w których odszkodowanie z polisy OC pojazdu nie zostanie przyznane przez ubezpieczyciela. Np. niewłaściwie wykonana praca przez koparkę, wylanie betonu o niewłaściwych parametrach wskutek niedokładnego przemieszania przez betoniarkę, czyli zdarzenia, u podstaw których leży bezpośrednio wykonywanie pracy. Roszczenia wynikające z tego typu szkód mogą zostać pokryte przez ubezpieczenie OC z tytułu prowadzonej działalności i posiadania mienia, o ile zostało ono rozszerzone o stosowne klauzule.

Istnieje także katalog czynności, które jeszcze w obecnej chwili bywają sporne, jednak sądy coraz częściej rozwiązują spory na niekorzyść zakładów ubezpieczeń. W sytuacjach w których przyczyną szkody było bezpośrednio uderzenie łyżką koparki, spychacza lub elementem maszyny rolniczej zainstalowanej w ciągniku, ubezpieczyciele powinni przyjmować odpowiedzialność odszkodowawczą w ramach obowiązkowego ubezpieczenia OC pojazdów.

Sebastian Barszowski, absolwent studiów magisterskich o specjalności Zarządzanie Ryzykiem na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu.

Dyrektor Likwidacji Szkód w Kancelarii Brokerskiej WTB Sp. z o.o.

Piśmiennictwo

1. Maśniak D., w opracowaniu 15-stu autorów pod tyt. *Prawo Ubezpieczeń Gospodarczych*. Tom I. *Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeń*, op. Lex 2010 r.
2. Szczechowicz J., *Odpowiedzialność cywilna posiadacza mechanicznego środka komunikacji za szkody wyrządzone w ruchu lądowym*, Pracownia Wydawnicza „ElSet”, Olsztyn 2013 r.
3. Wojciechowska-Lipka E., *Ubezpieczenie gospodarstwa rolnego, a ubezpieczenie usług agroturystycznych w gospodarstwie rolnym, część II*, *Dziennik Ubezpieczeniowy* 22, 29 sierpnia 2002, Wyd. Ogma Sp. z o.o.
4. Podręcznik pod red. J. Monkiewicza, *Podstawy ubezpieczeń*, tom II – produkty, Poltext, Warszawa 2001 r.

Akty prawne

1. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93).
2. Ustawa z dnia 23 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. z dnia 16 lipca 2003 r. Nr 124, poz. 1152).
3. Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908 ze zm.).
4. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 22 listopada 2012 r. (Sygn. Akt I ACa 615/12).
5. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 24 września 2014 r. (Sygn. akt I Aca 220/14)
6. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 07 kwietnia 2005 r. (Sygn. Akt II CK 572/04 niepublikowany).
7. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 2003 r. (Sygn. Akt III CKN 1522/00).
8. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2003 r. (Sygn. Akt II CSK 157/13).

Sebastian Barszowski
**Compulsory insurance of motor vehicle and
insurance coverage for damage caused by
atypical vehicles under conditions other than
transport.**
Abstract

The article consider very important issue in point of view of vehicle users in agriculture and damage made by those vehicles. The author try to answer how to protect vehicle user from claims third parties, who suffered from damage made by vehicles. To answer this question, the author reviews the judicial decisions, and cites practical examples for claims and damages. The approach the problem makes that the article has very high value for both theorists, as well as for practitioners such as brokers, insurance agents, employees of insurance companies, lawyers, employees of companies for damages, and purchasers of insurance among which one should mention the farmers and entrepreneurs using from motor vehicles.

Keywords: motor insurance, compulsory third party insurance, insurance of agricultural machinery.